

bouw tussen 1995 en 2005 gold een verdeelsleutel: 39 procent op binnenstedelijke locaties en 61 procent op nieuwe locaties dicht bij de stad. Van die buitenlocaties was driekwart vooraf benoemd, voor de overige kwart waren de stadsgewesten vrij om de locatie te kiezen. Van de binnenstedelijke locaties waren sommige al benoemd, maar de meeste locaties mochten stadsgewesten zelf bepalen, zolang ze maar binnen de bebouwde kom zouden liggen. In tien jaar is er ongeveer 890 miljoen euro aan subsidie uitgekeerd aan de woningbouwprojecten.

Wat is nou een Vinex-wijk? Gemakshalve wordt de term gebruikt voor alle groot-schalige woningbouwlocaties die in de decennia ervoor in Nederland van de grond kwamen. Maar strikt genomen zijn het woonwijken buiten de stad, de zogenaemde uitleglocaties, die volgens de afspraken in de convenanten in de periode tussen 1995 en 2005 zijn gebouwd.

De Vinex-wijk heeft, naast vakmatige belangstelling, ook steevast kritiek gekregen over het vermeende gebrek aan kwaliteit: standaardhuizen, type huisje-boompje-beestje, in monotone rijen. De Vierde Nota Extra markeerde hoe dan ook een radicale omslag op het terrein van volkshuisvesting.

Utrecht en omgeving

Toen Riek met haar opdrachten begon, heerste er in Utrecht een conservatief bestuurlijk klimaat: de stad was gezegd zuinig op wat ze had. Tegelijk was er sterker dan ooit hoge nood: stadsuitbreiding en het opkalefateren van het verloederde Hoog Catharijne, het belangrijkste station van Nederland en de Jaarbeurs waren belangrijke opgaven. Maar Utrecht kende geen enkele bouwtraditie. De omliggende kleinere gemeenten als Houten, Vleuten-De Meern en Nieuwegein gingen er met de woningbouw vandoor – en dat verhoogde de druk verder. Er waren woningbouwsubsidies en ondanks het feit dat het geld in de jaren tachtig niet tegen de plinten op klotste was Hoog Catharijne financieel altijd een van de meest gesteunde projecten in Nederland. Er was dus kapitaal voor zowel stadsuit-

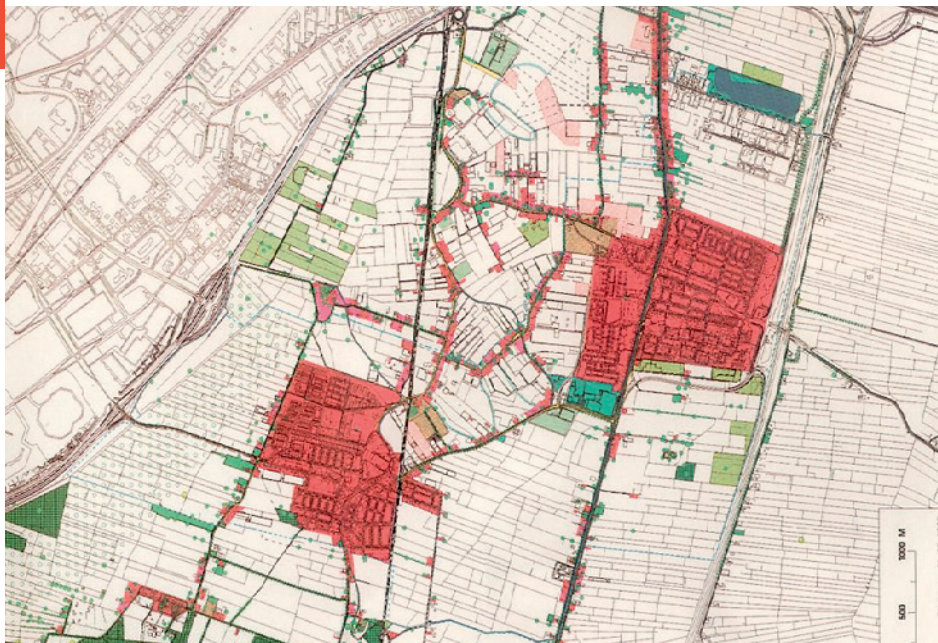
breiding als voor Hoog Catharijne. Tegelijk was het voor Utrechtse begrippen een te grote opgave.

Utrecht had, ingeklemd tussen rijkswegen en de druk bouwende omliggende gemeenten, grote moeite haar positie als centrumstad te bewaken. De uitdaging in de regio Utrecht bestond uit twee met elkaar verbonden grote projecten; Vinex-locatie Leidsche Rijn en het UCP. Riek en haar team begonnen met Leidsche Rijn. De omvang van het project was gigantisch, veelomvattend en raakte aan verschillende onderwerpen. Toen al bestond er grote weerzin tegen het concept van Vinex; voordat de schep in de grond ging, gonsde het van kritiek.

Leidsche Rijn was aangewezen als Vinex-locatie, maar omdat de gemeente zelf niks ondernam, dreigde de nationale overheid met een aanwijzing met als boodschap: als jullie het niet doen, dan komen wij het doen. Er bestaat geen grotere vernedering dan dat. De druk liep nog verder op.

Omdat de gemeente Utrecht moest samenwerken met de gemeente Vleuten-De Meern bij het ontwikkelen van Leidsche Rijn, bracht Riek eerst de burgemeester van Utrecht, Ivo Opstelten, en de oud-burgemeester van Vleuten-De Meern, Jan Westra, bij elkaar. Intensief overleg tussen colleges, wethouders en gemeenteraden legde de basis voor een goede samenwerking in wederzijds vertrouwen. In 1995 leverde Riek een masterplan voor Leidsche Rijn.

Dik tien jaar later was Leidsche Rijn uitgegroeid tot de grootste Vinex-locatie van Nederland. Een aantal kolossale infrastructuurprojecten, zoals het verleggen, verbreden en deels overdekken van de A2 ter hoogte van Utrecht, hoorden hier ook bij. Daarna moest met het UCP de verbinding tussen de historische binnenstad, het winkelcentrum Hoog Catharijne, het Centraal Station, het Jaarbeursterrein, het westelijk deel van de stad en Leidsche Rijn geoptimaliseerd worden.

De programma's van het UCP en Leidsche Rijn speelden haarfijn in op de eigenschappen en maatschappelijke ontwikkelingen van de regio Utrecht; zij gaven concreet invulling aan het 'Compacte-stadbeleid' en de Vierde Nota voor de Ruimtelijke Ordening Extra van het Rijk. Volgens de plannen moest Leidsche Rijn zich ontwikkelen tot een stedelijk gebied dat de grote woningnood in de regio deels zou absorberen.

Leidsche Rijn

De gemeentebesturen van Vleuten-De Meern en Utrecht tekenden in 1994 het Vinex-contract en gaven de opdracht aan het Projectbureau Leidsche Rijn, onder leiding van Riek. Het plangebied ontleende zijn naam aan de gekanaliseerde rivier de Leidsche Rijn.

Wijnand Looise werd aangesteld als coördinerend projectleider. Hij sprak Riek Bakker voor de eerste keer in de Burgerzaal van het voormalige gemeentehuis van Utrecht. Riek vertelde hem dat ze met beide opdrachtgevers een begroting was overeengekomen van 7,8 miljoen, maar dat die begroting wel gedetailleerd en inzichtelijk gemaakt moest worden. 'En jij moet dat doen', zei ze tegen hem. Voor iemand uit de ingenieurscultuur van Am-

sterdam was dit ongekend. Het maakte niet uit hoe, als hij er maar voor zorgde dat de helft van het budget voor het proces van participatie en communicatie gereserveerd zou worden en de andere helft voor het plan zelf. In de ingenieurscultuur heerste altijd het riskante idee dat een plan zichzelf verkoopt als het goed is. Looise was stomverbaasd, maar ook verrukt, dat Riek de verantwoordelijkheid hiervoor uit handen gaf. Achteraf bleek deze werkwijze hard nodig.

Riek had voor het ontwerp van het masterplan haar oog laten vallen op architect en stedenbouwkundige Riens Dijkstra, die bij Rem Koolhaas werkte aan het IJ-oeverproject in Amsterdam. Ze nodigde hem uit naar Utrecht te komen voor een kennismakingsgesprek. Er werden over en weer wat vragen gesteld en zijn interesse was gewekt. 'We moeten wel snel beginnen,' luidde het verdict, 'over twee weken is de deadline. Neem je eigen ploeg maar mee.' Dijkstra, die nog nooit een groot stedenbouwkundig plan had gemaakt en nog geen ellenlang cv had opgebouwd, was perplex. Het ontwerp van het masterplan voor de Utrechtse nieuwbouwwijk Leidsche Rijn werd een van de eerste en grootste Nederlandse projecten van zijn bureau Maxwan Archi-

techts and Urbanists. Riek had het goed gezien. Later, als hoogleraar Urban Design bij de afdeling Urbanism aan de TU Delft, toonde Dijkstra zich een groot pleitbezorger van de Nederlandse aanpak in de stedenbouw: een goede analyse voorafgaand aan de probleemstelling, gevolgd door een openhartige samenwerking zonder ingewikkelde hiërarchie.

Het Masterplan Leidsche Rijn bestond uit verschillende fases. Eerst werden stevige discussies gevoerd over het programma. Hiervoor nodigde Riek alle betrokkenen en belangstellenden uit, om te beginnen de burgemeesters van Vleuten-De Meern en Utrecht, opdat zij hun wensen en verlangens kenbaar konden maken. Ook organiseerde Riek bijeenkomsten met de vele werkgroepen op het gebied van verkeer die in Utrecht al bestonden. Ze opende de bijeenkomsten: 'We hebben nog niets op papier staan, vertel wat jullie willen.' Deze werkgroepen waren van nature altijd overal op tegen, maar nu was er nog niks om tegen te zijn, alle mogelijke bezwaren werden hen op voorhand uit handen genomen en toen het plan vorderde bleef dat zo.

Omdat het plangebied door het Rijk was aangewezen als een Vinex-locatie waren er verregaande afspraken gemaakt tussen het Rijk en het Regionaal Beraad Utrecht (RBU). Dit rijksprogramma omvatte onder andere de omvang van het woningbouwprogramma, de ontsluiting van het gebied door hoogwaardig openbaar vervoer, de realiseringstermijnen en de financiering.

Rients Dijkstra maakte met het team twee kaarten. Op de eerste kaart gaven ze de belemmerende contouren aan van waar er allemaal niet gebouwd kon worden. Die kaart bevatte ook het Rijksprogramma. De tweede kaart, de kwaliteitskaart, evalueerde welke in het gebied aanwezige kwaliteiten ze absoluut wilden behouden. Het programma dat het team van rijkswegge kreeg, was daar echter niet op berekend – dat was een ouderwetse, simpele berekening van de capaciteit van het gebied op basis van aantal hectare. Riek nam in haar kwaliteitskaart kleine weggetjes met mooie begroeiing, kavel-

tjes en de oude loop van de Rijn op. Het is heel raar, vond ze, dat je eerst een gebied kaalslaat en dan uit alle macht gaat proberen nieuwe kwaliteiten te realiseren. Je moet volgens haar altijd naar het omliggende landschap kijken en in de gaten houden in hoeverre je waardevolle dingen in je bouwdrift vernielt. De kwaliteitskaart en het rijksprogramma werden over elkaar heen gelegd en de conclusie was kort en simpel: past niet.

Utrecht wilde midden in het plangebied Leidsche Rijn een park. De andere gemeenten sloten zich daar graag bij aan, want dan zouden zij op afstand blijven van Utrecht en hun eigen dorpskern behouden. Een deel van Leidsche Rijn moest dan aangesloten zijn aan Utrecht en hoorde daardoor direct bij de stad. Om de kwaliteiten van het gebied te bewaren, genoeg ruimte voor het programma te creëren en aan de randvoorwaarden van alle betrokken gemeenten te voldoen, bood de overkapping en verbreding van de A2 uitkomst. Maar de weerstand tegen dit idee was immens. Te duur. Je begeeft je op andermans terrein. Het is vermenging van verantwoordelijkheden – dat waren de veelgehoorde argumenten. Rijkswaterstaat was namelijk verantwoordelijk voor de A2 en had deze uitga-ven niet gepland.

